

XX. YÜZYILDA AVRUPA'DAKİ DÖNÜŞÜMLER VE DOĞU AVRUPA'NIN ŞEKİLLENMESİ

Ali ÇAKIRBAŞ^{1*}

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Nevşehir, Türkiye

*acakirbas@nevsehir.edu.tr

+ ORCID: 0000-0002-2217-5392

Öz-Birinci Dünya Savaşı XX. Yüzyılında ortaya çıkan kaosu ana sebeplerinden birisi olmuştur. Savaş sonrası Batı emperyalizmi ve yükselen milliyetçilik çok uluslu imparatorlukları parçalayıp ortaya yeni ulus devletlerin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Ancak bu gelişmeler yaşanırken ardında çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine ya da yaralanmasına yol açtığı gibi ekonomik olarak da büyük bir çöküşü beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu insani ve yapısal yıkım yüzyıl boyunca Avrupa'ya ve dünyayı hemen her alanda büyük değişikliklere zorlamıştır. Bu çerçevede ortaya çıkan Rusya'daki Bolşevizm, İtalya'daki Faşizm ve Almanya'daki Nasyonal Sosyalizm Avrupa'nın siyasi yapısında yeni kırılmalara neden olarak yeni bir dünya savaşına zemin hazırlamıştır.

Birinci Dünya savaşından galip çıkan müttefikler 1919'da Paris Barış Konferansı'nda bir araya gelmişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'un ortaya koyduğu 14 noktadan oluşan ilkeler Doğu Avrupa'nın modern siyasi yapılanmasında önemli rol oynamıştır. Özellikle Çekoslovakya ve Yugoslavya gibi ülkeler, Wilson'un savunuculuğunu yaptığı, ulusların kendi kaderini tayin etme hakkını ön plana çıkartan bu ilkeler sayesinde oluşturulmuştur. Wilson'un savaş sonrası yeni barış düzenini sağlamaya yönelik ileri sürdüğü halkların, kendi kaderlerini tayin etme hakkına ve uluslararası siyasi statülerini hiçbir müdahale olmaksızın belirleme özgürlüğüne sahip olmaları anahtar kriter haline gelmiştir.

Doğu Avrupa'da bu günkü sınırlar XX. Yüzyılda meydana gelen ve etkisi hala devam eden değişimin bir neticesi olmuştur. Savaşın sona Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Çarlık Rusya, Almanya İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu sonlanarak toprakları üzerinde yeni siyasi yapılar ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan barış antlaşmaları, Doğu Avrupa'nın siyasi haritasını radikal bir şekilde değiştirmiş ve ortaya çok sayıda egemen devlet çıkarmıştır. Bu çalışma Birinci Dünya Savaşı sonunda Arupadaki imparatorlukların yıkılması ile başlayan dönüşümü ile Doğu Avrupa'nın şekillenmesi üzerine kurgulanmıştır. Birçok siyasi tarih çalışmalarında oldukça kapsamlı ve detaylı olarak ele alınan bu dönüşüm kısaca verilmeye çalışılmıştır. Avrupa'daki bu dönüşüm sonrası Doğu Avrupa ülkelerinin kuruluşuna zemin hazırlayan etkenler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler- Birinci Dünya Savaşı, Avrupa, Doğu Avrupa.

TRANSFORMATIONS IN EUROPE AND THE SHAPING OF EASTERN EUROPE IN THE XX CENTURY

Abstract -The First World War was one of the main reasons for the chaos that emerged in the XX century. Post-war Western imperialism and rising nationalism broke up multinational empires and paved the way for the establishment of new nation-states. However, while these developments were taking place, they not only caused the death or injury of many people, but also brought about a major economic collapse. This human and structural destruction has forced Europe and the world into major changes in almost every field throughout the century. Bolshevism in Russia, Fascism in Italy and National Socialism in Germany, which emerged in this context, caused new fractures in the political structure of Europe and paved the way for a new world war.

The allies who won the First World War came together at the Paris Peace Conference in 1919. The principles consisting of 14 points put forward by the President of the United States, Woodrow Wilson, played an important role in the modern political structuring of Eastern Europe. In particular, countries such as Czechoslovakia and Yugoslavia were created thanks to these principles advocated by Wilson, which highlighted the right of nations to self-determination. The key criterion that Wilson put forward to ensure the new post-war peace order has become that the people have the right to self-determination and the freedom to determine their international political status without any interference.

Today's borders in Eastern Europe are a result of the changes that took place in the XX century and whose effects are still ongoing. After the war, the Austro-Hungarian Empire, Tsarist Russia, the German Empire, and the Ottoman Empire ended and new political structures emerged on their lands. The peace treaties signed at the end of the First World War radically changed the political map of Eastern Europe and created a large number of sovereign states. This study is based on the shaping of Eastern Europe with its transformation that started with the collapse of the European empires at the end of the First World War. This transformation, which has been discussed comprehensively and in detail in many political history studies, has been tried to be briefly given. After this transformation in Europe, the factors that paved the way for the establishment of Eastern European countries were emphasized.

Keywords – World War I, Europe, Eastern Europe.

GİRİŞ

XX. yüzyılın ilk yarısına hâkim olan siyasi kaosun tetikleyici unsuru olan Birinci Dünya Savaşı'nın temelinde Batı emperyalizminin paylaşım mücadelesi, yükselen milliyetçilikler ile askeri alanlarda yaşanan rekabet bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı, 1914 ve 1918 yılları arasında başta Avrupa olmak üzere bütün dünyayı etkilemiş, çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine ya da yaralanmasına yol açarak arkasında büyük bir yıkım ve kaos bırakmıştır. Bu bağlamda sebep olduğu insani ve yapısal yıkım sonucunda oluşan sosyal ve ekonomik krizlerle Avrupa'yı ve dünyayı neredeyse yaşamın her alanında büyük ölçüde değiştirerek yüzyılın geri kalanında siyasi sarsıntılara zemin hazırlamıştır. Rusya'da yaşanan Bolşevik ihtilaline, İtalya'da Mussolini'nin liderliğinde Faşizmin iktidara gelişine, Almanya'da Hitler ile Nasyonal Sosyalizmin, yönetimi kontrol etmesine zemin hazırlayarak Avrupa siyasal yapıları üzerinde kırılmalar yaratmış yeni bir dünya savaşına kapı aralanmıştır (Küntay, :2014, 73-75). Merkez güçlerin yenilgisi Avrupa'da tam bir çöküşe zemin hazırlamıştır. 1917 Bolşevik devrimi Rusya'yı nasıl tarumar ettiyse, 1918 sonbaharında ortaya çıkan devrim orta ve güneydoğu Avrupa'da benzer bir etkiye neden olmuştur (Hobsbawm, 1996: 42).

Güneydoğu Avrupa'da yaşanan bu Bolşevik Devrimi, Avusturya Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü hızlandıran savaşın sonucunda İmparatorlukların ortadan kalkması, kendi bölgelerini istikrarsızlaştırarak gelecekte çıkacak çatışmalara yol açmıştır. Savaşın sonunda ortaya çıkan olumsuz gelişmeler ve imzalanan antlaşmalar, başta Avrupa olmak üzere dünyanın diğer bölgelerinde siyasi düzenin yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur (Link, 1972: 252-256). Siyasi boyutları ile savaş, imparatorlukları siyasi olarak yok ederek coğrafi sınırları dönüştürmüş, kırılan yeni ulus devletler yaratmıştır (Wolff, 2020: 2-5). Savaşı galibiyetle neticelendiren müttefik güçlerin Avrupa haritasını yeniden yapılandırmak için bir araya geldiği 1919 Paris Barış Konferansı'nda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Woodrow Wilson'un ortaya koyduğu ilkeler, Doğu Avrupa'nın şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Genel olarak Wilson'un savaş sonrası ileri sürdüğü yeni düzen, halkların, kendi kaderlerini tayin etme hakkına ve uluslararası siyasi statülerini hiçbir müdahale olmaksızın belirleme özgürlüğüne sahip olmaları ilkelerine dayanmaktadır. Bu ilkeler, hem Doğu-Orta Avrupa'da hem de Güneydoğu Avrupa'da siyasi düzen için anahtar kriter haline gelmiştir. Her toplum, belirli dil ve etnografik kriterlerin karşılanması şartıyla, kendi başına bir ulus devlet yaratmakta özgür olmuştur. 1919/1920 barış antlaşmaları ile egemen güçler, liberal demokratik anayasalara ve refah devleti sistemlerine sahip ulus devletler yaratarak, Baltıklardan Balkanlar'a uzanan bir yandan devrimci Bolşevik Rusya'ya, diğer yandan revizyonist Almanya'ya karşı bir koridor oluşturmuştur (Calic, 2019: 70-72).

1. AVUSTURYA MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN DAĞILMASI

Avusturya-Macaristan, bir yanda Habsburg Hanedanı ile Alman asıllı Avusturyalılar ve diğer yanda Macaristan'daki Magyar siyasi seçkin arasındaki uzlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu yapı, Orta ve Doğu Avrupa'da hâkim olduğu coğrafyada yaşayan Çekler, Hırvatlar, Slovaklar, Slovenler ve Sırlar gibi diğer halkları Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar birlikte tutmayı başarmıştır. Düalist yönetim yapısında iki ortak arasındaki farklılıklara ve milliyet sorunu üzerinden tekrarlayan krizlere rağmen imparatorluk, Avrupa uluslararası ilişkilerinde önemli bir güç olarak savaş sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Savaşa Almanya'nın yanında katılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, içerde yaşadığı birçok sorundan dolayı 1916-1917'den itibaren müttefiklerle barış antlaşması imzalamasının yolunu aramıştır (Armaoğlu, 2018: 79).

Avusturya, barış konusundaki teşebbüslerin sonuçsuz kalması ve Almanya'nın yardımları sebebiyle savaşı sürdürmek durumunda kalmıştır. Ancak ekonomik sıkıntılar ve Çek, Sırp, Hırvat ve Slovenlerin bağımsızlık hareketleri nedeniyle durumunun daha da kötüleşmesi üzerine 18 Ekim'de İmparator Karl milli azınlıkların muhtariyetini kabul ederek federal bir sisteme geçileceğini duyurmuş ise de dağılmanın önüne geçememiştir. Transilvanya'da yaşayan Romenler milli birlik hareketine başlamalarının ardından Paris'te geçici Çek Hükümeti, 18 Ekim'de Çekoslovakya'nın bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunu, Macarların 24 Ekim'de ayrı bir devlet kurduklarını, ilan etmeleri takip etmiştir. Dünya savaşında İtalyan cephesinde uğranılan yenilgi karşısında ateşkes antlaşmasından başka çözüm yolu kalmadığını anlayan İmparator Karl, İtalya ile 3 Kasım 1918'de Villa Gusti'de savaşı sonlandırma antlaşmasını imzalamıştır (Mütareke Metni için bakınız. "Terms of the armistice signed between the Allied and Associated powers and Austria-Hungary." Catalogue reference: ADM 116/1931, the UK National Archives, <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C3670541>, Erişim Tarihi: 06.12.2023). Ateşkes Antlaşması; imparatorluğun dağılma sürecini hızlandırmış, 29 Ekim 1918 tarihinde Prag'da Çekoslovakya Devleti, yine aynı gün Zagreb'de, Sırp-Hırvat-Sloven (Yugoslavya) devletinin kurulduğu ilan edilmiştir. Bu hadiseler karşısında 30 Ekim'de Avusturya Almanları da Avusturya Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Macarlar ise, Kasım ayı ortalarında bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Böylece tahtsız kalan İmparator Karl, 18 Kasım'da devlet işlerinden çekildiğini duyurarak imparatorluk resmen tasfiye olmuştur (Stadler, 1968: 177-190).

2. ÇARLIK RUSYA'NIN YIKILMASI

Rus İmparatorluğu, XIX. yüzyıla kadar topraksız köylülerin toprak sahibi soylulara hizmet etmeye zorlandığı bir tür feodalizm olan serfligi uygulamıştır. 1861'de Rus İmparatorluğu nihayet serfligi kaldırmıştır. Serflerin özgürleşmesi, köylülere örgütlenmeleri için daha fazla özgürlük tanıyarak Rus Devrimi'ne giden olayların öni

açılmıştır. Rusya, sanayileşmesini Batı Avrupa ve ABD'den çok daha sonra gerçekleştirmiştir. Rus sanayisinde yaşanan gelişmeler, XX. yüzyılın başlarında, muazzam sosyal ve politik değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. 1890 ile 1910 arasında, St. Petersburg ve Moskova gibi büyük Rus şehirlerinin nüfusu neredeyse iki katına çıkmıştır. Bu durum Rus sanayi işçi sınıfının aşırı kalabalıklaşması ve yoksul yaşam koşulları ile mücadele etmesiyle sonuçlanmıştır (Carr, 1998: 31-33).

Rus işçilerinin monarşiye karşı büyük protestoları, 1905 Kanlı Pazar katliamına yol açmıştır. Bu yaşananların sonunda "Duma" açılarak Rusya'da meşruti düzene geçilmiştir. Çarlık Rusya'sının Birinci Dünya Savaşı'na girişi ve savaşın doğurduğu sosyal ve ekonomik krizler, içerde sosyalist hareketleri daha da güçlendirmiştir. Yönetim aleyhinde grevlerin ve gösterilerin arttığı bir süreçte 12 Mart'ta geçici Kerensky Hükümeti kurulmuş, Çar Nicholas tahttan çekilmiştir. Ancak geçici hükümet savaşın yarattığı ekonomik ve sosyal olumsuzluklara çözüm üretemediğinden Rusya'da iç karışıklık daha da artmıştır. Bolşevik Parti lideri Vladimir İlyiç Lenin liderliğindeki solcu devrimciler, 6 ve 7 Kasım (Eski takvime göre 25-26 Ekim gecesi) 1917'de Duma ve geçici hükümeti devirerek yönetimi ele geçirmişlerdir. Bolşevik Devrimi'nden sonra Rusya'da Kızıl ve Beyaz Ordular arasında iç savaş başlamıştır. Bolşevikler geçici Kerensky hükümetini devirdikten sonra, Petrograd İşçileri ve Askerleri Rus Hükümeti'nin kararı ile 8 Kasım 1917'de bir Barış Kararnamesi yayınlamışlardır. Bu kararname ile savaşan tarafların adil bir barış düzenlemesi için toplanması gerektiği bildirilmiştir. Savaş sonunda imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması'nın şartlarına göre, Bolşevik Rusya, Polonya'nın ve Baltık bölgelerinin yanı sıra Ukrayna'nın devasa bölgelerini de kaybetmiştir (Acar, 2004: 166).

3. ALMAN İMPARATORLUĞU'NUN SONA ERMESİ ve VERSAY DÜZENLEMESİ

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru, Amerika'nında İtilaf Devletleri safında savaşa girmesiyle cephelerde ağır yenilgilere uğramaya başlayan Almanya İmparatorluğu, içerde sosyalist hareketlerin yarattığı kaos ortamının da etkisiyle savaştan çekilme kararı almıştır. 9 Kasım'da II. Wilhelm tarafsız Hollanda'ya sığınarak egemenlik haklarından vazgeçince Almanya'da imparatorluk rejimi son bulmuş ve aynı gün Alman Cumhuriyeti ilân edilmiştir. Yeni kurulan hükümet, 11 Kasım 1918'de çok ağır şartlar içeren bir ateşkes anlaşmasını kabul ederek savaştan çekilmiştir. Savaştan sonra Almanya'da yaşanan karışıklıklar ve ihtilâl teşebbüsleri arasında 6 Ocak 1919 tarihinde Weimar'da toplanan ve çoğunluğunu sosyal demokratların teşkil ettiği Millî Meclis, Friedrich Ebert'i cumhurbaşkanı olarak seçmiştir (Kitchen, 2000: 20-24).

28 Haziran 1919'da, Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren anlaşması, Paris yakınlarındaki Versay Sarayı'nda Almanya ile İtilaf Devletleri arasında imzalanmıştır. (Versay Antlaşmasının Tam Metni için Bakınız: https://www.census.gov/history/pdf/treaty_of_versailles-112018.pdf, Erişim Tarihi: 06.12.2023). Müttefiklerin liderleri, İngiliz Başbakanı David Lloyd George, Fransa

Başbakanı George Clemenceau ve ABD Başkanı Woodrow Wilson temsilcilerini göndermişlerdir. Versay'a katılan diplomatlar, savaş sonrası oluşturulacak olan yeni düzenin belirlenmesi için çalışmalar yürütmüştür. Versay Antlaşması ile savaşın mağluplarından olan Almanya'ya, yeniden kıta Avrupa'sını tehdit edecek duruma gelememesi için ezici koşullar dayatılmıştır. Bu koşullar, ağır savaş tazminatı, Alman ordusunun sınırlandırılması ve Almanların yoğun olarak yaşadığı toprakların yeni kurulacak olan devletler lehine paylaşılmasını içermektedir. Bu çerçevede 40 yıl önce ele geçirilen Alsace-Lorraine, yeniden eski sahibi Fransa'ya bırakılmak zorunda kalmıştır. Sanayi bölgesi olan Saar, 15 yıllığına Milletler Cemiyeti'nin yönetimine bırakılmıştır. Kuzey Schleswig'i ise Danimarka'ya verilmiştir. Belçika, Eupen ile Malmedy'yi alırken, Renanya bölgesi de askerden arındırılmıştır. Yani hiçbir Alman askerî gücü ya da savunma mekanizmaları bu bölgeye giremeyecektir. Savaş sonunda kurulan Çekoslovakya, Almanya'dan Hultschin bölgesini almıştır. Polonya ise Doğu'da, Almanya'dan Batı Prusya'nın bazı kısımlarını ve Silesia'yı topraklarına dahil etmiştir. Doğu Prusya'da Baltık Denizi kıyısında küçük bir toprak şeridi olan Memel, Litvanya'nın denetimine bırakılmıştır. Büyük oranda bir Alman şehri olan Danzig ise Milletler Cemiyeti'nin koruması altında serbest bir şehir hâline getirilmiştir. Almanya Avrupa dışındaki tüm kolonilerini kaybetmiştir. Özet olarak Almanya, yaklaşık 6,5–7 milyon olmak üzere nüfusunun onda birini ve Avrupa'daki topraklarının yüzde 13'ünü yani 43.000 kilometre kareden fazlasını kaybetmiştir (Henig, 1995: 67).

4. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN SONRA AVRUPA'DA KURULAN DEVLETLER

4.1. Avusturya

12 Kasım 1918'de kurulan ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzaladığı St. Germain Anlaşması ile Avusturya, Alman unsurların dayanmış olduğu milli bir birliğe ulaşmıştır. Birinci Cumhuriyet olarak anılan Avusturya devletinin toprak sınırlarını belirlerken, müttefikler, etnik grupların yoğun ve farklı sınırlar içinde yaşamadıkları bir imparatorluktan bir ulus-devlet kurma temel sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Avusturya; Yukarı Avusturya, Aşağı Avusturya, Steiermark, Karintiya, Tirol, Salzburg ve Vorarlberg'in bitişik Alman veya Alman hâkimiyetindeki bölgelerinin yanı sıra Burgenland eyaleti haline gelen Batı Macaristan'ın bir bölümü üzerinde kurulmuştur. Ancak imparatorluk altında, bu vilayetler arasında özel bir "Avusturyalı" kimliği veya milliyetçiliği gelişmemiştir (Gerlich, 2000: 43-44).

Bu nedenle, ortak bir dil ve Habsburg Hanedanlığı aracılığıyla tarihsel bağlara rağmen, bu bitişik alanları bir arada tutmak için müttefiklerin baskısı bir süre daha devam etmiştir. İmparatorluk döneminde sanayinin gelişmiş olduğu bölgede kurulan Avusturya için, tarımın gelişmiş olduğu coğrafyada Macaristan'ın kurulmasından dolayı tarımsal destekten mahrum kalmasına neden olmuştur. Devletin kuruluşunda devlet şansölyesi Karl Renner, Avusturya'nın Almanya ile birleşme ve kaynaşma niyetini ilan etmiştir. Bu nedenle, yeni kurulan Avusturya Devleti, başından beri çok zayıf bir ulusal kimlik anlayışına sahiptir. Almanya ile

bütünleşme girişimleri, Saint Germain en Laye Barış Antlaşması (1919) ile yasaklandığından ulusal kimlik meselesi Avusturya siyasi sisteminin gelişimini kronik olarak etkilemiştir (Gerlich, 2000: 45). İki savaş arası dönemde Avusturya’da, Avusturya-Macaristan monarşisinin ve onun çöküşünün yapısal mirası olarak “taşınan” ve bu koşullardan beslenen bir dizi tutum ortaya çıkmıştır. Bu süreçte siyasi seçkinlerin tutumları çok önemli bir rol oynamıştır. Şüphesiz bu süreçte, zayıf ulusal kimliğin en önemli sonucu olarak Avusturya’nın, Almanya ile birleşmesi meselesi (Anschluss) neredeyse tüm siyasi partiler için en önemli hedef olarak belirlenmiştir (Boyer, 2010: 13-21).

1920’lerin ikinci yarısında bir siyasi radikalleşme süreci yaşanmış ve 1933’te parlamentarizmin çöküşüne yol açacak merkezkaç güçler ortaya çıkmıştır. Sosyal Demokratlar çoğunlukla pragmatik davranışa da, Avusturya-Marksist sosyalist ideolojinin bir özelliği, siyasi retorik olarak sol-radikal bir dili kullanmıştır. Politik rekabetin yükseldiği bu süreçte İtalya’daki Faşist rejimle yakın ilişkiler geliştiren ve Avrupa’da artan otoriter eğilimlerden etkilenen Başbakan Dollfuss, 1933 Mart’ında, demokratik rejime son verecek diktatörlüğünü ilan etmiştir (Gerlich, 2000: 45).

4. 2. Macaristan

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ülkenin yüzleşmek zorunda kaldığı yeni gerçekler, önceki çağdakilerden farklıdır. Macaristan eskiden Avusturya-Macaristan Monarşisi içerisinde yönetici konumunda olan devletlerden birisidir. Yüzyılım başlarında, güçlü liberal eğilimlerle hızla modernleşen bir devlet olması yanında, aynı zamanda etnik konularla ilgili ciddi sorunları olan bir devlettir. Monarşinin ve tarihi Macaristan’ın çöküşü, Károlyi Kontu yönetimindeki 1918 radikal demokratik devrimiyle sonuçlanmıştır. Monarşiye karşı demokratik güçler bir koalisyon hükümeti kurmuş, demokrasiyi savunan sosyal ve siyasi reformlar başlatmıştır. Ayrıca Macar Devleti’nin bütünlüğünü korumaya ve barış müzakerelerinde adil muamele görmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. Ancak, savaşın doğurduğu sosyal ve ekonomik huzursuzluklar 1919’da Béla Kun yönetimindeki radikal kıvılcı devrimin önünü açmıştır (Ilonszki, 2000: 242). Ekim 1918’de, askeri yenilginin ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun çöküşünün ardından Béla Kun Macaristan’ı bir Sovyet Cumhuriyeti olarak ilan etmişse de bu yönetim, Michael Karoly’nin öncülüğünde Macar asillerin oluşturduğu milli Macar ordusu tarafından sonlandırılmıştır. Her iki devrim de yüksek derecede bir idealizm tarafından beslenmiştir. Kont Károlyi’nin, uluslararası ilişkilerde demokratik normlara ve standartlara inanmasına karşın, Béla Kun, düşman devletlerdeki ezilen işçi sınıflarının ortak çıkarlarını önemsemiştir. Her ikisi de benzer şekilde halkların kendi kaderini tayin etme hakkının ihmal edilmesi konusunda endişe duymuştur. İki devrimin başarısızlığı, Macaristan’da iki savaş arası dönemde demokratik fikirlerin gözden düşmesiyle sonuçlanmıştır (Armaoğlu, 2018: 95).

Savaştan sonra sadece Avusturya imparatorluğu dağılmakla kalmamış, başta Fransa olmak üzere Batılı müttefikler

Macaristan’ın tarihsel süreçte hâkim olduğu coğrafyaya sahip olmasının önüne geçmişlerdir. Sözde ulusların kendi kaderini tayin hakkı adına Trianon Barış Antlaşması ile Karpat Havzası’nda coğrafi ve ekonomik açıdan tutarlı ve dayanıklı bir oluşum olan ve Avrupa’nın en uzun süreli tarihi sınırlarına sahip olan bin yıllık Macaristan Krallığı parçalanmıştır. Macarların pazarlık dahi yapma imkânı bulamadığı anlaşma ile Macaristan, tüm limanlarının ve geniş doğal kaynaklarının, endüstrisinin, demiryollarının ve diğer altyapısının % 90’ını kaybetmiştir. Yeni devlet, tarihi Macaristan coğrafyasının ancak %32,7’sine hâkim olabilmştir. Macaristan’ın Trianon Barış Antlaşması ile büyük toprak kayıpları yaşamasının doğurduğu hayal kırıklığı revizyonist politikalara ve Macaristan’ın 1920 yılında tekrar Krallık rejimini ilan edilmesine yol açmıştır (Ilonszki, 2000: 242). Macaristan’da yaşanan bu gelişmeler, İsviçre’de hayatını sürdürmekte olan son Avusturya Macaristan İmparatoru Karl’ı cesaretlendirmiş 1921 yılının Mart ve Ekim aylarında iki kez Macaristan Krallığına geçebilmek için girişimde bulunmuştur. Ancak bu girişimlerde Macar halkından yeterli desteği alamadığından başarısız olmuştur. Bu teşebbüs, Macaristan’da Habsburg Hanedanlığının yeniden canlandırılması anlamına geldiğinden, Macaristan’a İmparatorluğun mirasçıları olan Romanya, Yugoslavya ve Çekoslovakya, askeri müdahalede bulunmak için hazırlık yapmalarına neden olmuştur. Avrupa’da revizyonist hareketlere karşı kurulan Küçük Antant devletleri bu şekilde Macar revizyonizmine karşı cephe almışlardır. İkinci Dünya Savaşına kadar Küçük Antant’ın Macaristan’dan duyduğu korku devam etmiştir (Armaoğlu, 2018: 95).

4. 3. Çekoslovakya

XX. yüzyılım başlarında, Çek ve Slovak entelektüelleri arasındaki temasların yoğunlaşmasının ardından, “Çeko-Slovak” oluşumu fikri bazı Çek ve Slovak liderler tarafından savunulmaya başlanmıştır. Kültürel farklılıklara rağmen, Slovaklar ve Çeklerle birlikte Habsburg statüsünden ayrılmak için ortak bir irade geliştirmişlerdir. 1917’de Birinci Dünya Savaşı sırasında Tomas Masaryk, Edvard Beneş ve Milan Stefanik ile birlikte Çekoslovak Ulusal Komitesi’ni kurmuşlardır. Ulusal Komite, kimseye danışmadan gerçek bir Çekoslovakya hükümeti gibi hareket etmeye başlamıştır. Emperyal sistemden cumhuriyetçi sisteme idari geçiş, barışçıl bir şekilde Çek milisleri tarafından işgal edilen Almanların yaşadığı topraklar dışında sorunsuz geçmiştir. Bu “askeri” müdahaleye rağmen, milliyetçi devrim tamamen barışçıldır. Halkın önemli bir kısmı, Ulusal Komite’nin otoritesini kabul etmiştir. Böylece komite, Çekoslovakya’nın idari çekirdeği haline gelmiştir. Kramar’ın önerisi ile Masaryk, Çekoslovakya’nın ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Kramar başbakan, Beneş Dışişleri Bakanı ve Stefanik savaş bakanı olarak seçilmiştir. Bununla birlikte, Masaryk’in cumhurbaşkanlığına yükseltilmesinden sonra, yeni oluşturulan cumhuriyetteki etkin güç, Kramar’ın eline geçmiştir (Bradley, 2000: 88-90). Habsburg Monarşisinin demografik kompozisyonunu andıran Çekoslovakya 13,5 milyonun üzerinde bir nüfusa

sahiptir. Nüfusun 8.7 milyonluk kısmını Çekler ve Slovaklar oluşturmuştur. Bununla birlikte kalan nüfusun, % 23,4'ü (3,1 milyon) Alman, % 5,6'sı Macar, % 3,4 Rutenyalı, % 1,3 Yahudi, % 0,6 Polonyalılar teşkil etmiştir. Aynı zamanda eski Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun tüm endüstrisinin % 70 ila 80'inin kontrolünde tutmuştur. Bu kapasite, Çekoslovakya'yı, dünyanın önde gelen sanayileri arasına taşımıştır. Hafif ve ağır sanayinin çoğu, Alman çoğunluğun yaşadığı Sudetenland bölgesinde bulunmaktadır. Buradaki çoğu sanayi kuruluşu Almanlar ve Alman bankaları tarafından kontrol edilmekteydi (Bartlova, 1995: 160-165). Ayrıca yeni devlet, etnik çeşitliliği, Çek ve Slovak halklarının ayrı tarihleri ve büyük ölçüde farklı olan dini, kültürel ve sosyal gelenekleriyle ilgili sorunlarla karakterize edilmiştir. Çekoslovakya Almanları ve Macarlar yapılan bölgesel yerleşimlere açıkça karşı çıkmışlardır. Anayasa, "Çekoslovak ulusunu" Çekoslovak devletinin yaratıcısı ve temel kurucusu olarak tanımlamış ve Çekçe ve Slovakçayı resmi diller olarak kabul etmişti. Edvard Beneş'in Barış Konferansı'nda verdiği sözlere rağmen, anayasada yalnızca Çekoslovaklar ve Ruthenler "yönetici halklar" olarak tanınırken, diğerleri azınlık olarak tanımlanmıştır. Alman mahalleleri uzun süre işgal rejimi altında kalmıştır. Slovakya, Macar yöneticilerin yerlerine Çekler tarafından ilhak edilmiş bir eyalet olarak ortaya çıkmıştır. Ruthenia'ya ise vaat edilen özerkliği hiçbir zaman elde edememiştir (Bradley, 2000: 88-90).

Ortaya çıkan bu gelişmelerden sonra Çekoslovakya, Orta Avrupa'daki sömürge işgalinin benzersiz bir örneği haline gelmiştir. Kısa süre sonra Slovaklar bile ayrı bir millet olarak kabul edilmekte ısrar etmeye başlamışlardır. Almanlar ise, Çekoslovakya'nın kuruluşundan itibaren en isteksiz vatandaşları olduklarını kısa sürede göstermişler ve ayrılıkçı Almanların nihai fikri, daha sonra Alman (Weimar) cumhuriyetinin bir parçası olacak olan Avusturya Cumhuriyeti'ne katılmaktır. Dolayısıyla, Prag'daki hükümetin bu ulusal meydan okumaya karşı ayrılıkçı bölgelere asker göndermekten başka seçeneği kalmamıştır. Yaşanılan iç krizlerin yanında Avrupa'da yükselmeye başlayan revizyonist eğilimler ise, iç krizleri tetikleyecek nitelikte başka bir tehdit unsuru olarak belirmiştir. Bütün bu sorunlar karşısında ilk günden itibaren, Çekoslovakya, kader birliği içinde bulunduğu Küçük Antant'a ve Avrupa dengesinde üstünlük kazanmış olan Fransa'ya sımsıkı sarılmış ve Almanya tarafından ilhak edilinceye kadar da böyle kalmıştır (Armaoğlu, 2018: 96).

4. 4. Yugoslavya

Bütün Güney Slavlar için ilk devlet fikri, XVII. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Bu fikir, güney Slavların çeşitli imparatorluklar altında yüzyıllarca süren işgalden sonra kaybettikleri özgürlüğü yeniden kazanmalarının tek yolunun olduğuna inanan Hırvat yazar ve aydınlarının vizyoner düşüncelerinin bir ürünüdür. Birinci Dünya Savaşı'nın henüz başlarında Ante Trumbić, Ivan Mestrovic, Nikola Stojadinovic gibi Habsburg İmparatorluğu'nun altındaki Güney Slav topraklarının bağımsızlığı için hareket eden siyasi figürler, Londra'ya kaçarak Güney Slavlarını temsil edecek bir komite oluşturmuşlardır (Akarşlan, 1992: 11).

Sırp, Hırvatlar ve Slovenlerden oluşan bu komitenin çalışmaları sonucunda 1918'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda çökmesi ve Sırp Krallığı'nın oluşumunun ardından Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulmuştur. Sırp Karayorgiyevic Hanedanı'ndan Prens Alexander'ın babası Peter, kral ilan edilmiştir. Yeni kurulan devlet uluslararası toplum tarafından 10 Eylül 1919'da imzalanmış olan St. Germain Barış Anlaşması ile tanınmıştır. Amerika Birleşik Devletleri de, Krallığı ilk tanıyan ülkeler arasında yer almıştır (Dragnich, 1992: 48).

1918'de Avrupa siyasi haritasında görünecek tüm devletler arasında, Yugoslavya şüphesiz en çeşitli ve en karmaşık olanıdır. Karadağlıları, Bosnalı Müslümanları ve Makedonları da içeren Slovenler ve "Sırp-Hırvatlar" ın kabaca 12.5 milyonluk Yugoslav nüfusunun yaklaşık % 83'ünü temsil etmiştir. Ayrıca, sınırları içinde yaklaşık yirmi başka etnik azınlık yer almıştır. Sosyo-ekonomik yapısı itibarıyla Yugoslavya, adeta bir mozaik benzerindedir. Yeni sınırlar, zaman içinde gelişen ekonomik bölgeleri ikiye bölmüş ve yeniden düzenlenmiştir. Çok ırklı görünüme sahip olan devlet, değişen parasal, vergilendirme, altyapı ve yasal sistemler düzeyinde büyük eşitsizliklere sahip yedi farklı tarihi varlığı miras almıştır. Yeni ulusu oluşturan tüm bölgeler çoğunlukla tarım nüfusundan oluşmuştur. Sınai ve ticari faaliyetler ise, uzun süredir Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bir parçası olan Hırvatistan ve Slovenya'da gelişmiştir (Calic, 2019: 71-72).

Devletin kuruluş aşamasından itibaren karşılaşmış olduğu iki önemli sorundan birincisi, ülkenin doğal bir limana sahip olmamasıdır. Adriyatik'te yer alan önemli limanlardan Fiume, krallığın kontrolü altına alınmış ise de, baskılar neticesinde 1924 anlaşması ile İtalya'ya bırakılmak zorunda kalmıştır. Diğer bir önemli sorun ise, diğer devletlerde olduğu gibi çok etnikli yapıdan kaynaklanan sorunlardır. Nüfusun üçte birini oluşturan Katolik Hırvatlar ile nüfusun yarısını teşkil eden Ortodoks Sırp arasında geçimsizlik, devletin kuruluşunda başlamış ve artarak devam etmiştir. Hırvatların federal bir yapı oluşturarak, bu yapı içinde kendi liderliklerinde güney Slav birliğini kurma isteklerini reddeden Alexander, 1929 yılında parlamentoyu feshedip krallığını ilan etmiş ve devletin ismini de Yugoslavya olarak değiştirmiştir. Özellikle Macaristan'ın revizyonizmi karşısında, Yugoslavya Kral Alexander döneminde, Fransa ile yakın münasebetler kurarak, Küçük Antant'ın bir üyesi olmuştur (Holzer, 2000: 335-340).

4. 5. Polonya

Polonya, Çarlık Rusya'sının yıkılmasından ortaya çıkan Güneydoğu Avrupa'da kurulmuş devletlerinden biridir. 1795 yılında Rusya, Prusya ve Avusturya aralarında bir anlaşma yaparak Polonya'yı paylaşmışlar ve Polonya Avrupa haritasından silinmiştir. XVIII. yüzyılın sonunda Rusya'nın işgali ile bağımsız devlet olma geleneği kaybedildikten sonra XIX. yüzyıl boyunca, Polonya halkı egemen bir Polonya devletini yeniden inşa etmek için son derece ısrarlı ve tutkulu bir mücadele yürütmüştür. XIX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan entelektüel ve sanatsal iklim, Polonya'nın özyönetim taleplerinin büyümesini teşvik

etmiştir. Bu süreç boyunca, modern milliyetçilik şekillenmiş ve kıta boyunca kalabalık bir takipçi kitlesini hızla geliştirerek zamanının en dinamik ve çekici siyasi doktrini haline gelmiştir. Bu tarihsel geçmiş, Polonya'yı yeni kurulan tüm diğer devletlerden ayıran bir özelliktir. Diğer bir önemli husus ise, Polonya ulusunun Avrupa'nın en büyük etnik gruplarından biri olmasıdır. ABD Başkanı Wilson'un 8 Ocak 1918'de yayınladığı beyannamenin 13. maddesi çerçevesinde siyasi, ekonomik bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü uluslararası sözleşmelerle garanti altına alınarak bağımsız bir Polonya devletinin kurulması gerektiği açıklanmıştır. (Beydilli, 2007: 313-314).

Savaş sonrasında Roman Dmowski ve Paderewski'nin 29 Haziran 1919'da imzalamış oldukları Versay Barış Antlaşması ile nihayet bir Polonya Devleti tartışmalı sınırlar içinde de olsa tekrar kurulmuştur. Yeni devlet, Posen'in tamamını, Batı Prusya topraklarının bir kısmını içermiştir. Ağırıklı olarak Alman olan ancak XVI. yüzyılda olduğu gibi Polonya için ekonomik açıdan hayati önem taşıyan bir şehir olan Danzig liman kenti, serbest şehir olarak ilan edilmiştir. Müttefiklerin arabuluculuğu ile Silezya'nın etnik açıdan karışık sanayi ve madencilik bölgesi, Almanya ve Polonya arasında bölünerek Polonya daha sanayileşmiş doğu bölümünü almıştır (Armaoğlu, 2018: 103).

Sınırları tanımlamanın olağanüstü zorlukları ve etnik çeşitlilik Polonya Devleti'ni kuruluş döneminde oldukça meşgul etmiştir. Parçalanmış olan imparatorlukların oluşturduğu azınlıklar meselesi ve etnik kargaşa, sınırların haricinde kalmış olan öz topraklar üzerindeki iddialar, bütün Avrupa'da olduğu gibi Polonya'da da istikrarsızlık oluşturmaya devam etmiştir. Yüzbinlerce Alman, ister gönüllü olarak ister Polonya makamlarının idari baskısı sonucu, devredilen topraklardan Reich'a göç etmek zorunda kalmıştır. Polonya'nın doğudaki sınırları, Rus devrimlerinin ve iç savaşın yansımalarıyla şekillenmiştir. Josef Pilsudski, Litvanya ve Polonya'nın batı Ukrayna'daki hâkimiyetiyle, Kiev merkezli yeni bir federasyon kurarak Rus emperyalizmini engellemek için Polonya liderliğinde bir Doğu Avrupa konfederasyonu kurmayı öngörmüştür. Bu amaçla Rusya'daki iç savaştan faydalanmak isteyen Pilsudski 1920'de Ukrayna'ya askeri bir saldırı gerçekleştirmiştir. Ancak bu saldırıda başarısız olan Polonya güçleri geri çekilmek zorunda kalmıştır. Hatta Kızıl Ordu Varşova'ya kadar ilerleyerek Polonya'yı antlaşma imzalamaya zorlamıştır. 1921'in başlarında Riga'da Beyaz Rusya ve Ukrayna'daki tartışmalı bölgeleri Polonya ile Sovyet Rusya arasında ikiye bölen barış anlaşması imzalanmıştır. İktidar mücadeleleri ve iç istikrarsızlıkla dolu geçen kuruluş sancıları içinde Genç Polonya Cumhuriyeti Pilsudski'nin önderliğinde 17 Mart 1921'de anayasasını ilân ederek yapılanma sürecine girmiştir. İç karışıklıkları nedeniyle iktidardan çekilen, Pilsudski, 1926'da bir darbeye iktidarı ele geçirmiş otoriter bir rejim inşa etmiştir. Pek çok açıdan, Polonya'nın kuruluşu 1918'deki yüksek beklentilerin gerisinde kalmıştır. Orta Avrupa'nın başka yerlerinde olduğu gibi, demokrasiyi yerleştirme girişimi başarılı olamamıştır. Azınlık halkları giderek kötüleşmiş ve

antisemitizm genel nüfusta gözle görülür bir şekilde yükselmiştir (Beydilli, 2007: 313-314).

Polonya'nın savaş sonrası dış politikasının merkezinde, Polonya'nın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü garanti eden Fransa ile siyasi ve askeri bir ittifak kurma düşüncesi yer almıştır. Fransız destekli Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya ittifakı olan Küçük Antant'a katılmaya çalışsa da, Çekoslovak'ın Polonya'nın toprak emellerine dair şüpheleri, bu üyeliği engellemiştir. 1926'dan başlayarak, Josef Pilsudski'nin ana dış politika hedefi, Polonya'nın güçlü komşuları olan Sovyetler Birliği ve Almanya arasında denge sağlamak olmuştur. Pilsudski, iki ülkenin Polonya'ya karşı uyumlu bir şekilde harekete geçmesine neden olabilecek tavırlar almaktan kaçınmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Polonya, 1930'ların başında her iki ülke ile saldırmazlık anlaşmaları imzalamıştır. Pilsudski'nin ölümünden sonra dışişleri bakanı Józef Beck bu politikayı sürdürmeye devam etmiştir (Armaoğlu, 2018: 103).

4. 6. Litvanya

Litvanyalılar Baltık milletler grubuna dâhil bir topluluktur. Litvanyalıların ataları M.Ö. 3000 civarında orta Rusya'nın Volga bölgesinden Baltık bölgesine gelmiştir. M.S. 900-1000 civarında Roma ile kehribar ticareti yapmıştır. Bölgenin etnik zenginliği sebebiyle Litvanyalılar, Prusyalılar, Letonyalılar, Semigalyalılar ve diğerleri gibi farklı dil gruplarına ayrılmışlardır. Bölgeye Cermen Şövalyeleri tarafından yapılan saldırılar sebebiyle birçok yerel topluluk yok edilmiş veya asimile olmuştur. Bu tahribattan yalnızca Litvanyalılar ve Letonyalılar kurtulmuştur (Iwaskiw, 1996: 177).

Baltık Denizi'nin kıyısındaki bu küçük ülke uzun yüzyıllar boyunca sırası ile Tötonların, Polonya'nın ve İsveç'in egemenliği altında kaldıktan sonra, I. Petro zamanında Rusya'nın hâkimiyetine girmiştir. XIX. yüzyıldaki milliyetçi düşünceler, bu ülke üzerinde de etki bırakmış, 1905 ve 1907 yıllarında Litvanya'da birtakım ayaklanmalar yaşanmıştır. I. Dünya Savaş'ında Estonya ve Letonya ile birlikte Alman işgali altına düşen Letonya'da Alman işgal kuvvetleri, Litvanyalıların siyasi haklarını görmezden gelmiş, kişisel özgürlükleri kısıtlamıştır. Bununla birlikte, Litvanya aydınları mevcut jeopolitik durumdan yararlanmaya çalışmış ve Litvanya'nın bağımsızlığını yeniden tesis etmek için fırsatlar aramaya başlamıştır. Bu süreç içerisinde 18-22 Eylül 1917'de Vilnius Konferansı'nda 20 üyeli Litvanya Konseyi oluşturulmuştur (Eidintas, 2015: 162-165).

1917'nin sonunda Almanya, Sovyet Rusya ile barış müzakerelerine hazırlanırken, Litvanya Konseyi'ne Almanya ile birleşmiş bir Litvanya devleti olduğunu kabul etmesi yönünde baskı yapılmıştır. Konsey, Almanya'nın talebini kabul etmiş ve bunun dört sözleşmeyle yasalacak olan "Litvanya devletinin Alman devletiyle kalıcı, güçlü bir birlikteliğinden" yana olduğunu açıklamıştır. Bu karar ABD ve Rusya'daki Litvanyalıların olumsuz tepkesine yol açmıştır. Konsey, Alman işgalinin bitmesinden sonra, Litvanya Bağımsızlık Yasası'nı, başkenti Vilnius olmak üzere, demokratik ilkelerle yönetilen bağımsız Litvanya Devleti'ni kurduklarını 16 Şubat 1918'de ilan etmişlerdir.

Ayrıca, kurucu mecliste Litvanya devletinin temellerinin ve diğer ülkelerle ilişkilerinin, tüm bölge sakinleri tarafından demokratik olarak seçilecek bir kurucu meclis tarafından belirleneceği ilan edilmiştir. Litvanya, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından savaşı kaybeden iki ülke olan Almanya ve Rusya'nın ilgi alanlarının keşiştiği noktada yer almıştır. Bu iki devletin kendi sorunları ile uğraştığı süreçte oluşan boşluktan faydalanmak isteyen Polonya'da Litvanya topraklarında hak iddia etmiştir. Rusya ile Almanya arasında bir kordon oluşturmak isteyen Batılı ülkeler, Polonya'nın planlarına olumlu yaklaşması sonucu bağımsızlığını ilan ettikten sonraki süreçte Litvanya, Bolşeviklerle savaşırken Polonya Vilnius'u ve doğu Litvanya'nın bir bölümünü ele geçirmiştir. İki savaş arası dönemde Litvanya, Almanya, Sovyet Rusya ve Polonya ile sürekli bir çatışma içerisinde olmuştur (Eidintas, 2015: 165-167).

4. 7. Estonya

Estonya, Letonya halkı ile birlikte 1300'lere kadar milli birlikten yoksun küçük krallıklar şeklinde yaşamışlardır. Estonya'nın XX. yüzyıldaki bağımsızlık mücadelesi yaklaşık 700 yıl süren yabancı egemenliğine bir tepki olarak doğmuştur. Komşuları tarafından sürekli topraklarına saldırılar olmuş ve daha sonra Almanların dikkatini çekmişlerdir. Özellikle Alman misyonerlerin Hristiyanlık propagandalarına maruz kalmışlardır (Iwaskiw, 1996: 14). Tarihsel süreçte, Almanya, İsveç Norveç gibi devletlerin hâkimiyeti altında kalan Baltığın küçük ülkesi, Estonya I. Petro döneminde Çarlık Rusya'sının hâkimiyeti altına girmiştir. Estonya Aydınlanma Dönemi (1750-1840) XIX. yüzyılın ortalarında Estonya ulusal uyanışına yol açmıştır. Bu uyanış etkisini Rusya'daki 1905 devrimi sırasında göstermiştir. Bu bağlamda Estonya'da göstericiler ve ordu arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Çarlık hükümetinin beceriksiz yönetimine artan baskı ve Ruslaştırma politikalarına karşı gelişen olaylar, Estonya milliyetçiliğinin radikalleşmesine yol açmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya'nın yenilmesi üzerine Estonya Ulusal Kurtuluş Komitesi, 24 Şubat 1918'de Estonya'nın bağımsızlığını ilan etmiştir. Estonya Bağımsızlık Savaşı (1918-1920) iki cephede gerçekleşmiştir. Bağımsızlığını ilan eden yeni devlet doğuda Bolşevik Rusya'ya ve güneyde Baltık Alman kuvvetlerine (Baltische Landeswehr) karşı savaşmıştır (Varrak, 2000: 107-115). Tartu Barış Antlaşması (Şubat 1920), ile taraflar Estonya'nın bağımsızlığını kabul etmiştir. Bağımsızlık döneminde doğal kaynaklarını kullanarak yurt dışından yatırımları çeken Estonya'nın ekonomisi hızla gelişmiştir. Estonya Meclisi'nde baskın bir tek parti olmadığı için koalisyon hükümetleri genellikle istikrarsızlık üretmiştir. 1919 sonbaharından 1932 sonbaharına kadar Estonya'da 22 hükümet kurulmuştur. 1934'te geçiş hükümetinin lideri Konstantin Päts, Estonya ordusunun başkomutanı Johan Laidoner ile birlikte, demokrasiyi aşırılık yanlısı gruplardan koruma bahanesiyle anayasayı askıya alarak faşist diktatörlüğünü ilan etmiştir. Estonya otoriterliğinin politik temeli, ne muhafazakâr bir darbe, ne de iç savaş olmadığı için 'önleyici' olarak adlandırılmıştır (Varrak, 2000: 107-115).

4. 8. Letonya

Baltık ülkelerinden birisi olan Letonya hakkında eski çağlara ait pek az bilgi bulunmaktadır. Ancak Letonyalıların bugünkü topraklarında yaklaşık olarak 2000 yıldan fazla yaşadıkları bilinmektedir. Bu halkın etnik akrabaları arasında eski Galindler, Jatvingler ve Litvanyalılar bulunmaktadır. Ancak bunlardan bugün sadece Litvanyalılar varlığını devam ettirirken diğerleri ya yok olmuş, ya da komşuları tarafından işgal edilerek asimile olmuşlardır (Iwaskiw, 1996: 93).

Letonya halkı 1300'lere kadar birlikten yoksun farklı kültürel küçük krallıklar şeklinde yaşamıştır. Bu durum onların topraklarının sürekli komşularının saldırılarına maruz kalmıştır. X ve XI. yüzyıllarda Slav ve İsveçlilerin baskısı altında kaldıktan sonra Alman tüccarlarının ilgisi çekmiş ve Alman misyonerlerin hedefi haline gelmiştir.

1711 yılında I. Petro tarafından işgal edilen Letonya, Rusya'nın Polotsk eyaletinin bir parçası olmuştur. Rus hâkimiyeti altında Letonya'da ekonomik bağımsızlığın artması, şehirlere göç, işçi sınıfının yükselişi, yükselen eğitim seviyeleri, kültürel ve politik farkındalığın gelişimi ulusal bilincin yükselişine ve toplumun modernizasyonuna yol açmıştır. 1905 devrimi eğitilmiş Letonyalılar ve Letonya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin önderlik ettiği güçlü bir ulusal karaktere sahip hem işçi hem de çiftçi devrimi şeklinde gelişmiştir. Devrim, popüler düzeyde uygulamalı demokrasi için bir eğitim alanı haline gelmiş, hem Çar hükümetine hem de toprak sahibi Alman seçkinlerine karşı durulmuştur (Bilmanis, 1951: 283-290).

Letonya'ya ağır bir darbe vuran Birinci Dünya Savaşı'nda toprakları Alman kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. 18 Kasım 1918'de Riga'da Birinci Dünya Savaşı ateşkesinden bir hafta sonra bağımsızlık ilan edilmiştir. 26 Kasım'da, Almanya'nın tam yetkili temsilcisi A. Winnings, özel bir anlaşmanın imzalanmasından sonra, Almanya'nın tüm sivil gücünü Letonya Hükümetine devredeceğini ilan etmiştir. Alman kuvvetleri, Letonya Hükümetinin kendi ulusal ordusunu örgütleyene kadar Letonya'da kalmıştır. Alman Birliklerinin Letonya'yı terk etmesinin ardından Kızıl Ordu, 3 Ocak 1919'da Letonya Komünistleriyle birlikte Riga'yı kontrol ederek Sovyet Letonya Hükümeti adında kukla bir hükümet kurulmuştur. Letonya Milli Hükümeti İngilizlerin de yardımıyla Bolşevikleri yenerek ülkede tekrar kontrolü ele geçirmiştir. Nisan 1920'de seçilen bir Letonya kurucu meclisi, 1 Mayıs'ta Riga'da toplanmış 11 Ağustos'ta Riga'da bir Letonya-Sovyet barış anlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Sovyet hükümeti Letonya'ya yönelik tüm iddialardan vazgeçmiştir. Bağımsızlık sonrası süreçte istikrarsızlıklarla boğuşan Litvanya'da 1922 ile 1934 yılları arasında 22 hükümet kurulmuştur. Siyasi istikrarsızlık ve Büyük Buhran'ın etkileri 15 Mayıs 1934'te Başbakan Kārlis Ulmanis'in darbesine zemin hazırlayarak ülkede otoriter bir rejime geçilmiştir (Schwabe, 1949: 37-40).

4. 9. Finlandiya

Finlandiya'nın tarihine dair ilk bilgiler M.S. 100 yılından sonra görülmeye başlamıştır. Finler Ural-Altay kavimlerinden birisi olarak Baltık Denizi üzerinden bölgeye geldikleri tahmin edilmektedir. İlk yerleşim yerlerini ülkenin

batı yakasında oluşturmuşlar ve dünya ticaretinde kürk avcılığı ile adından söz ettirmişlerdir. VI. yüzyılda Finlandiya körfezindeki hâkimiyeti İsveç'e kaptıran Finlandiya, VII. ve VIII. yüzyıllarda Rus, Danimarka ve İsveçlilerin arasında çatışma alanına dönmüştür.

Yaklaşık altı yüzyıl İsveç Krallığı'nın bir parçası olan Finlandiya, 1809'da Rusya tarafından işgal edilmiştir. Çeşitli nedenlerle, Çar Finlandiya'ya Büyük Dükalık çerçevesinde geniş kapsamlı bir özerklik tanımıştır. Bu çerçevede ülkede İsveç yasalarının ve sosyal düzeninin yürürlükte kalmasına göz yumulmuştur. Özerkliğin ilk altmış yılında barış ve sosyal sükûnet ön plana çıkmış, devlet ve ulus inşası yolunda adımlar atılmıştır. Rusya'daki 1905 Devrimi etkisini Finlandiya'da da göstermiş genel grevler ve Ruslaştırma politikalarına gösterilen tepkiler sonucunda 1906 senesinde Finlandiya'nın kendi meclisini oluşturmasına izin verilmiştir (Karvonen, 2000: 130-135).

Rusya'daki 1917 devrimleri, Finlerin tamamen bağımsız olmasının yolunu açmıştır. Bağımsızlık aynı zamanda Fin toplumu kutuplaştırmıştır. Ocak 1918'de sosyalist Kızıl Muhafızlar, Mannerheim önderliğinde Beyaz Muhafızlar tarafından savunulan ve Almanya tarafından desteklenen Fin Hükümeti'ne karşı silahlı mücadeleye girişmişlerdir. Sonuçta Kızıl Muhafızlar başarısız olmuş, ülke burjuvanın desteklediği beyazların kontrolüne geçmiştir. İki savaş arası dönemde birçok yönden savaş sonrası Avrupası ile benzer özellikler taşıyan Finlandiya'da demokrasi ve parlamentarizmin krizi, ekonomik çalkantılar, faşist tehdit gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 1919'dan 1930'a kadar, yalnızca ikisinin geçici olarak Parlamento'da çoğunluğu elde edebildiği 14 farklı hükümet görev yapmıştır. İç savaştan kalan milliyetçi duygular, 1929'da proto-Faşist Lapua Hareketi'ne dönüşmüştür. Başlangıçta hareket, komünizm karşıtı Finliler arasında yaygın bir destek görmüş ise de 1932'deki başarısız darbe girişiminin ardından yasaklanmış ve liderleri hapse atılmıştır (Karvonen, 2000: 135-140).

Finlandiya İkinci Dünya Savaşı öncesinde 1932 yılında Sovyet Rusya ile Saldırmazlık Paktı imzalamıştır. Ancak Sovyetler bu pakta rağmen Fin topraklarına saldırmıştır. Yeniden anlaşma sağlandı ise de Finlandiya Almanya ile yakınlaşma içerisine girerek İkinci Dünya Savaşına dâhil olmak zorunda kalmıştır.

SONUÇ

Doğu Avrupa'da günümüzdeki sınırlar, XX. yüzyılda meydana gelen ve bugüne kadar devam eden temel jeopolitik değişimlerin bir sonucudur. Bu süreçte Avrupa'nın jeopolitik yapısında değişim yaratan en önemli gelişmeler Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanmıştır. Savaşla birlikte Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Çarlık Rusya'sı ve Almanya İmparatorluğu ve nispeten Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlanması ve savaş sonrası imzalanan barış antlaşmaları, Doğu Avrupa'nın siyasi haritasını radikal bir şekilde yeniden düzenlemiş ve dünya sınır sistemini dönüştüren çok sayıda yeni egemen devlet yaratılmıştır. Bu dönüşümler nedeniyle, çoğu zaman *eski kıta* olarak adlandırılan Avrupa'nın bir kısmının sınırları dünyadaki en

eski sınırlar olmasına rağmen, *en genç* siyasi sınırlara sahip bölge haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası jeopolitik dönüşümlerin genel sonucu jeopolitik parçalanmalardır. Bu süreç, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Yugoslavya gibi yeni küçük ve orta boy devletlerin oluşturulmasına sahne olurken, Almanya ve Rusya gibi devletlerin toprak kaybına ve dolayısıyla yeni sınırlar ile karakterize edilmesine zemin hazırlamıştır.

Savaş sonrası süreçte, yeni sınırların belirlenmesinde en başat faktör, Amerikan Başkanı Wilson'un, halkların kendi kaderini tayin etmesinin önünü açan ilkesidir. Wilson'un ortaya koyduğu ilkeler, daha önce imparatorlukların egemen olduğu bir bölgede kendi kaderini tayin ve özerk gelişme ilkelerini pekiştirmiştir. Bunu yaparken, sadece haritayı yeniden çizmekle kalmamış, aynı zamanda siyasi liderlerden yönettikleri insanlara kadar uzanan otorite ve meşruiyet çizgilerini de yeniden tasarlamıştır. Ancak savaş sonu yapılan düzenlemelerle milyonlarca Almanın, yeni oluşturulan ülkelerde azınlık durumuna düşmesi gibi, Doğu Avrupa'da kurulan yeni devletler, komşu devletlerle birleşmek isteyen önemli etnik azınlıklara sahip olmaları, siyasi istikrarsızlığa ve çatışmalara sebep olmuştur. Özellikle yeni sınırların çizilmesi ve yeni ekonomik birimler yaratılması, Çekler ile Almanlar, Slovaklar ve Macarlar ile Slovenler arasında süregelen etnik-ulusal çatışmalar Doğu-Orta Avrupa'daki halef devletler arasındaki husumetleri derinleştirmiştir. Sınırların yeniden çizilmesi ve çeşitli milliyetlere bağlı sorunlar, mağlup ülkelerde etnik azınlıkların varlığını ve toprak kayıplarına karşı koymaya çalışan revizyonizmin ateşini beslemiştir. Bariz yapısal zayıflıklara rağmen Paris Antlaşması'nın sonucunda yapay sınırlar çizilse de Doğu ve Güneydoğu Avrupa halklarının çoğunun ilk kez uluslararası toplumun tam teşekküllü üyeleri olarak tanınmasını sağlamıştır. Pek çok bölgedeki etnik yerleşimin karmaşıklığı tüm tarafları tatmin edecek bir bölgesel düzen yaratmayı tamamen imkânsız kılsa da, kendi kaderini tayin etmekten daha tatmin edici bir çözüm önerisi henüz yoktur. Yine de Wilson'un Doğu Avrupa'nın modern siyasi yapılanması üzerindeki etkisi, belki de onun en kalıcı uluslararası mirası olmuştur.

KAYNAKÇA

- Acar, K. (2004), Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akarşlan, M. (1992), Bosna Hersek ve Türkiye, Alternatif Üniversite, Ağaç Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2018), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi.
- Arveds, S. (1949), The Story of Latvia, Stockholm.
- Bartlova, A. (1995), "Political Power-Sharing in the Interwar Period" The End of Czechoslovakia, Edit: Musil, J., Central European University Press, Budapest, 159-179.
- Beydilli, K. (2007), "Polonya-Tarih", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 309-317.
- Bilmanis, A. (1951), History of Latvia, Princeton, New Jersey.
- Boyer, J. W. (2010), "Boundaries and Transitions in Modern Austrian History", From Empire to Republic: Post-World War I Austria, Edit: Günter Bischof ve Fritz Plasser, New Orleans Press, New Orleans, 24-51.
- Bradley, J. (2000), "Czechoslovakia: External Crisis and Internal Compromise", Conditions of Democracy in Europe, 1919-39, Edit: Dirk Berg-Schlosser ve Jeremy Mitchell, Macmillian Press, New York, 85-105.
- Calic, M-J. (2019), A History of Yugoslavia, Translate: Dona Geyer, Purdue University Press, New York.
- Carr, E. H. (1998), Sovyet Rusya Tarihi Bolşevik Devrimi 1917-1923, Cilt II, Metis Yayınları.
- Dragnich, A. M. (1992), Serbs and Croats - The Struggle in Yugoslavia.
- Eidintas, A., Alfredas B., Antanas K. ve Mindaugas T. (2015), The History of Lithuania, Publishing House.
- Gerlich, P. and Campbell, D. F. J. 2000. "From Compromise to Authoritarian Collapse: Austria 1918-1938." In D. Berg-Schlosser and J. Mitchell, eds. Crisis, Compromise, and Collapse: Conditions of Democracy in Interwar Europe. Systematic Case Studies. Basingstoke: Palgrave, 40-58
- Henig, R. (1995), Versailles and After: 1919 - 1933, Routledge.
- Hobsbawm, E. (1996) Kısa 20. Yüzyıl, 1914-1991 Aşırınlıklar Çağı, Sarmal Yayınevi.
- Holzer, J. (2000), "Poland: From Post-War Crisis to Authoritarianism", Conditions of Democracy in Europe, 1919-39, Edit: Dirk Berg-Schlosser ve Jeremy Mitchell, Macmillian Press, 335-353.
- Iłonski, G. (2000), "Hungary: Crisis and Pseudo-Democratic Compromise", Conditions of Democracy in Europe, 1919-39, Edit: Dirk Berg-Schlosser ve Jeremy Mitchell, Macmillian Press, 242-262.
- Iwaskiw, W. R. (1996), Estonia, Latvia And Lithuania Country Studies. Washington: Library Of Congress.
- Karvonen, L. (2000), "Finland: From Conflict to Compromise", Conditions of Democracy in Europe, 1919-39, Edit: Dirk Berg-Schlosser ve Jeremy Mitchell, Macmillian Press, 129-156.
- Kitchen, M. (1988), Europe Between The Wars, New York: Longman.
- Küntay, B. (2014), "Peace through Institutions: Woodrow Wilson and the Paris Peace Conference", Akademik Bakış, 8: 15, 73-89.
- Link, A. S. (1972), Woodrow Wilson and the Progressive Era, 1910-1917, Harper & Row. New York.
- Stadler, K. R. (1968), "The Disintegration of The Austrian Empire", Journal of Contemporary History, 3, 177-190.
- Varrak, Toomas (2000) "Estonia: Crises and 'Pre-Emptive' Authoritarianism", Conditions of Democracy in Europe, 1919-39, Edit: Dirk Berg-Schlosser ve Jeremy Mitchell, Macmillian Press, New York.
- Villa Gusti Mütarekesi için Bakınız: "Terms of the armistice signed between the Allied and Associated powers and Austria-Hungary." Catalogue reference: ADM 116/1931, the UK National Archives, <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C3670541>, Erişim Tarihi: 06.12.2023).
- Versay Antlaşması için Bakınız: https://www.census.gov/history/pdf/treaty_of_versailles-112018.pdf, Erişim Tarihi: 06.12.2023.
- Wolff, L. (2020), Woodrow Wilson and Reimaging of Eastern Europe, Stanford.

EXTENDED ABSTRACT

The First World War was one of the main causes of the chaos that emerged in the first half of the twentieth century. After the war, Western imperialism and rising nationalism disintegrated multinational empires and prepared the way for the establishment of new nation-states. However, these developments not only left many people dead or injured but also brought about a major economic collapse. This humanitarian and structural destruction forced Europe and the world to undergo major changes in almost every field for the rest of the century. The emergence of Bolshevism in Russia, Fascism in Italy and National Socialism in Germany caused new ruptures in the political structure of Europe and paved the way for a new world war.

The victorious allies of the First World War met at the Paris Peace Conference in 1919. The 14-point principles put forward by US President Woodrow Wilson played an important role in the modern political organization of Eastern Europe. In particular, countries such as Czechoslovakia and Yugoslavia were created thanks to these principles that Wilson advocated, which emphasized the right of nations to self-determination. The right of peoples to self-determination and the freedom to determine their international political status without interference became a key criterion for the new post-war peace order.

With the agreements made after the First World War, the allied states created nation-states based on democratic constitutions in Europe and built a corridor extending from the Baltics to the Balkans against Germany and Russia. They created this corridor thanks to the territories they took from Austria Hungary, Russia and the German Empire. Austria Hungary, which could not meet its expectations in the war, made peace attempts. However, these attempts failed and it had to continue the war with the support of Germany. In addition, the economic difficulties and the demands for independence of the Czechs, Serbs, Croats, and Slovenes worsened the situation, and on October 18, Emperor Karl accepted these demands and declared that a federal system would be introduced, but this could not prevent the disintegration.

The Russian Empire abolished serfdom in 1861, which it had practiced until the XIX century. This paved the way for the emancipation of serfs, greater organization of peasants and the development of events leading to the Russian revolution. The protests of the working class in Russia against the monarchy led to the Bloody Sunday events of 1905. These developments led to the establishment of the constitutional system in Russia and the opening of the Duma. The First World War increased social and economic crises in Russia and strengthened socialist movements. As a result of increasing strikes and demonstrations, Tsar Nicholas II abdicated on March 12, 1917 and a provisional government was established. However, the provisional government's inability to find a solution to the increasing events exacerbated the internal turmoil. Thereupon, leftist revolutionaries led by Bolshevik Party leader Vladimir Lenin overthrew the Duma and the provisional government on November 6 and 7, 1917, and seized power. In this civil war, the Bolsheviks overthrew the provisional Kerensky government and issued a Peace Decree on November 8. With this decree, it was declared that the warring parties should come together to make a just peace. With the Treaty of Brest-Litovsk, Russia lost its vast territories in Poland, the Baltics, and Ukraine.

With the entry of the United States of America into the war on the side of the Entente states towards the end of the First World War, the balance of power shifted against the German Empire. On November 9th, Wilhelm II took refuge in the Netherlands and announced that he renounced his sovereign rights. Thus, the empire ended in Germany and the Republic was declared on the same day. The new government left the war on November 11, 1918 with an armistice agreement containing very heavy conditions. The post-war turmoil in Germany did not end and despite revolutionary attempts, the National Assembly, which was mostly composed of social democrats, elected Friedrich Ebert as President on January 6, 1919.

The treaty that ended the First World War was signed on June 28, 1919, at the Palace of Versailles near Paris between the Allies and Germany. With this treaty, the Allies imposed very harsh conditions on Germany in order to prevent it from threatening Europe again. Among these conditions were the limitation of German armies and the division of the territories with a large German population among the new states to be established. The Alsace-Loren region, which Germany had previously taken from France, was given back to France. The Saar, an industrial region, was left under the control of the League of Nations. Northern Schleswig was given to Denmark. Belgium received Eupen and Malmedy, while the Rhineland was demilitarized. Czechoslovakia received the Hultschin region. Poland received West Prussia and Silesia, Lithuania Memel from Germany. Danzig, a predominantly German city, was declared a free city under the protection of the League of Nations. Germany also lost all its colonies outside Europe.

Today's borders in Eastern Europe are the result of the developments, impacts of which are still ongoing, that took place in the first half of the twentieth century. The end of the Austro-Hungarian Empire, Tsarist Russia and the German Empire and the Ottoman Empire after the war and the following peace treaties radically changed the political map of Eastern Europe and created a large number of sovereign states.